

Мітчук О. А.

Національний університет водного господарства та природокористування

**ФУНКЦІОНАЛЬНА РОЛЬ ЛІНГВОПРАГМАТИЧНОГО АСПЕКТУ
НЕНОРМАТИВНОЇ ЛЕКСИКИ У ВІЙСЬКОВОМУ ДИСКУРСІ**

У сучасному лінгвістичному просторі, де військовий конфлікт набув статусу домінуючого фактора суспільної комунікації, дослідження функціонального навантаження мовних одиниць набуває особливої актуальності. Ненормативна лексика, традиційно обмежена академічними рамками та табуована у формальних сферах, в умовах збройного протистояння виходить за межі суто стилістичних явищ, перетворюючись на потужний інструмент прагматичної взаємодії.

Метою дослідження є комплексний аналіз функціональної ролі лінгвопрагматичного аспекту ненормативної лексики у військовому дискурсі. Для досягнення поставленої мети сформульовані завдання: проаналізувати структурну та стилістичну інтеграцію у медійний військовий наратив ненормативної лексики; встановити кореляцію між частотністю використання субстандартного лексикону та рівнем його емоційної, оцінної та ідентифікаційної навантаженості; розкрити потенціал цієї лексики як засобу психологічного впливу та консолідації групи, а також оцінити ризики її надмірного застосування для культури мовлення.

У роботі застосовано методи лінгвопрагматичного, функціонально-семантичного аналізу та дискурс-аналізу.

Виявлено, що у військовому дискурсі ненормативна лексика набуває низки ключових функцій. Водночас, з'ясовано, що надмірне та некритичне використання цієї лексики несе ризики стилістичної деформації та сприяє зниженню загальної культури публічної комунікації, що є викликом для стандартів журналістської етики.

Нами визначено, що функціональна роль лінгвопрагматичного аспекту ненормативної лексики у військовому дискурсі є амбівалентною і багатовекторною: від інструменту психологічного самозахисту та групової згуртованості до засобу маніпулятивного чи надмірно експресивного впливу у медіапросторі. Результати дослідження розширюють розуміння динаміки мовних процесів в екстремальних умовах та мають наукову цінність для лінгвістики, соціолінгвістики, теорії масової комунікації та військової психології. Вони можуть бути використані для розробки стратегій медіаграмотності та вдосконалення професійних стандартів журналістської діяльності в умовах збройного конфлікту.

Ключові слова: військовий дискурс, збройний конфлікт, інформаційне суспільство, лінгвопрагматика, ненормативна лексика, субстандартна лексика.

Постановка проблеми. Актуальність роботи детермінована потребою у системному лінгвопрагматичному аналізі трансформації функцій субстандартної лексики, яка не лише відображає інтенсивність бойових дій та високий емоційний стан учасників війни, але й активно впливає на динаміку військового дискурсу, зокрема його медіатизацію та сприйняття цивільним суспільством. Цей лексичний пласт вимагає глибокого вивчення як елемент, що одночасно виконує деструктивні та консолідуючі функції, а його використання у публічному просторі стає індикатором соціально-психологічних змін в умовах війни.

Суспільно-політичні події країни завжди мають своє відображення в мові, яка є живим організмом, що змінюється та розвивається. Події остан-

ніх десяти років, без сумніву, змінили не лише свідомість українців, їх психоемоційний стан, а й повсякденне спілкування. Агресія росії проти України неабияк вплинула на суспільне життя всіх рівнів, відтак лінгвістичний не є винятком.

Функціональні характеристики інформаційного простору, все частіше супроводжуються ненормативною військовою лексикою. Тому в суспільному лінгвальному використанні з'явилися нові українські лексеми, які використовуються не лише українцями, а й представниками інших країн. Тому інтерес до вивчення субстандартної лексики воєнного дискурсу надзвичайно зріс. Особливою формою загальнонародної мови, за визначенням дослідниці Т. Левченко «є мовний субстандарт – це особлива форма загальнонарод-

ної мови, що органічно доповнює літературний стандарт і відрізняється специфічними семантичними, прагматичними та структурними характеристиками; він неоднорідний і складається з низки відносно замкнених підсистем; йому належить визначальна роль у процесі створення лексичних інновацій; окрім емоційно-експресивної, він виконує функцію критичної оцінки соціальних стереотипів» [8, с. 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням лексичних інновацій які функціонують у мові під час російсько-української війни та відображають події воєнного часу в Україні та світі займалися М. Жулінська [6] та О. Круглій [6]. Науковиця Ю. Дем'янчук [5] вивчала генезу становлення мови війни в історико-політичному аспекті. Мову війни досліджували О. Данилейко [4], В. Поліщук, Ю. Кратюк, О. Захарчук [9].

Незважаючи на те, що окремі аспекти мовленнєвої поведінки в умовах збройних конфліктів уже ставали предметом наукової уваги, проблема функціональної ролі лінгвопрагматичного аспекту ненормативної лексики у військовому дискурсі зберігає свою високу актуальність. Наявні праці здебільшого зосереджувалися на стилістичних або соціолінгвістичних характеристиках, тоді як комплексний лінгвопрагматичний аналіз, дозволить розкрити механізми впливу цієї лексики на комунікативну стратегію.

Постановка завдання. Метою дослідження є комплексний аналіз функціональної ролі лінгвопрагматичного аспекту ненормативної лексики у військовому дискурсі. Для досягнення поставленої мети сформульовані завдання: проаналізувати структурну та стилістичну інтеграцію у медійний військовий наратив ненормативної лексики; встановити кореляцію між частотністю використання субстандартного лексикону та рівнем його емоційної, оцінної та ідентифікаційної навантаженості; розкрити потенціал цієї лексики як засобу психологічного впливу та консолідації групи, а також оцінити ризики її надмірного застосування для культури мовлення.

У роботі застосовано методи лінгвопрагматичного, функціонально-семантичного аналізу та дискурс-аналізу. Здійснюючи дослідження ми з'ясували, що у військовому дискурсі ненормативна лексика набуває низки ключових функцій. По-перше, вона виступає як засіб інтенсифікації емоційної експресії та вербалізації стресу, виконуючи значущу психотерапевтичну функцію розрядки в умовах екстремального напруження. По-друге, вона слугує потужним ідентифікацій-

ним маркером, створюючи герметичний «свійчужий» код та зміцнюючи внутрішню групову когезію (функцію солідаризації та приналежності до спільноти). По-третє, у зовнішній комунікації, зокрема у медіатизованих повідомленнях від військових, дана лексика використовується для підвищення автентичності, створення ефекту присутності та підкреслення «правди окопів», що суттєво впливає на перцепцію інформації цивільним суспільством. У функціональному контексті медійного відображення подій ненормативна лексика, будучи елементом прямої мови, часто використовується журналістами для досягнення максимального рівня емоційного залучення аудиторії та подолання бар'єрів офіційного чи «сухого» мовлення.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, лексичний склад мови постійно змінюється та поповнюється, не є винятком і субстандартна лексика російсько-української війни. Розділяємо думку дослідників Т. Корольової, Р. Соріч та О. Александрової, які зауважують, що «військову когнітивно-комунікативну систему доповнюють «неофіційні дублери», тобто субстандартна лексика, особливістю якої є міжчасовий актуальний характер, оскільки військова лексика була актуальною в усі часи, й кожен період мав свої ознаки» [7, с. 372].

На думку дослідників А. Гладченко та О. Комарової «Семантичні неологізми, які відображають суспільно-політичні настрої українців, почали з'являтися ще на початку вторгнення Росії на територію України у 2014 році, насамперед, це слова Небесна Сотня, Революція Гідності, кіборг, ватник тощо. Ці колишні неосеміми функціонують в нашій мові і сьогодні, стали загальноживими ними, а отже перестали бути неологізмами». [2, с. 8]

Від 24 лютого 2022 року спостерігаємо своєрідний «бум» створення нового військового вокабуляру на позначення сучасної техніки, стратегічних об'єктів, спорядження тощо. Активна трансформація функціонування сучасного військового дискурсу, що характеризується стрімкою інтеграцією прямої, нерегламентованої мови комбатантів у публічний простір та появою нових цифрових форм комунікації, вимагає безперервного оновлення методології та емпіричної бази дослідження. Це підтверджує нагальність глибокого лінгвопрагматичного вивчення субстандартної лексики з точки зору її функціонального навантаження та впливу на суспільне сприйняття подій збройного конфлікту.

Саме внаслідок гострої психологічної необхідності полегшення вербального сприйняття

травмуючих реалій щоденних руйнувань, неправних втрат та постійної загрози, відбулося інтенсивне збагачення українського словникового складу періоду російсько-української війни субстандартною лексикою. Цей лінгвістичний процес слід розглядати як високофункціональний механізм психологічного захисту та емоційної вербалізації, що дозволяє перевести нестерпний біль, гнів та ненависть у форму внутрішньогрупового консолідуючого комунікативного коду.

Прагматична ефективність цієї лексики посилюється такою лінгвістичною ознакою, як рухома синонімія, що виникає навколо центрів синонімічної атракції, створюючи численні експресивні ряди, які багаторазово підсилюють експресивну, оцінну та ідентифікаційну функції мови.

Емпіричний матеріал медіапростору та соціальних мереж переконливо демонструє цю прагматичну динаміку, де ненормативна лексика виконує функції мовленнєвого розмежування та знеособлення ворога. Навколо поняття «російські військові» концентруються пейоративні та дегуманізуючі одиниці, як орки, русня, путлерівці, свинопаси, кримнашисти. Для позначення російської федерації та її території географічні та політичні поняття набувають яскравого емоційно-оцінного забарвлення: мордор, ер-ефія (ерефія), оркостан, болото, лапті. Для ворожих колаборантів і сепаратистів закріплюються пейоративні номінації (колотради, сепари), а ворожі пропагандисти вербалізуються як мудоцвони, пропагандони, скабеєві.

Цей процес підтверджує ключову функцію створення герметичного коду «свій-чужий». Особливо важливу прагматичну функцію евфемізації жорстокості та одночасної героїзації дії набули дієслівні новотвори, що описують процес нищення ворога: байрактарити, джавелініти, стінгерити, відкобзонити, віддвохсотити, затрьохсотити, присвітити, могилізувати.

Аналіз цих лексичних одиниць підтверджує, що субстандартна лексика функціонує як ключовий інструмент емоційної інтенсифікації та групової ідентифікації в умовах військового дискурсу, виступаючи маркером приналежності до спільноти опору.

В контексті медійного відображення подій збройного конфлікту лінгвопрагматичний аспект ненормативної лексики набуває додаткового функціонального навантаження. Інтеграція субстандартної лексики в українські інтернет-видання та журналістику часто супроводжується елементами тонкого гумору та вираженням національної незламної стійкості. Це свідчить про реалізацію

психологічної функції копіngu (coping function) через іронічну вербалізацію травмуючих реалій військової сленг перетворюється на потужний інструмент подолання страху, підтримки високого морального духу та консолідації нації. Таким чином, ненормативна лексика, функціонуючи у військовому дискурсі, не лише інформує, але й активно формує емоційно-оцінний фон, зміцнюючи ідентифікаційний зв'язок між учасниками конфлікту та цивільною аудиторією.

Ненормативна лексика у внутрішній військовій комунікації функціонує не як стилістичний девіант, а як багатовекторний лінгвопрагматичний інструмент, що виконує критичні для виживання групи функції. Аналізуючи, зазначимо, що серед таких домінує функція емоційної інтенсифікації та психологічної розрядки (катарсису), яка забезпечує миттєву вербалізацію надмірного стресу, болю та агресії, сприяючи таким чином збереженню ментальної стійкості військовослужбовців в екстремальних умовах. Паралельно реалізується потужна ідентифікаційна функція, де субстандартна лексика виступає, як маркер приналежності до закритої професійної спільноти, формуючи герметичний комунікативний код «свій-чужий» і підсилюючи групову когезію, необхідну для спільної протидії.

Лінгвістична специфіка військових новотворів, які інтегруються у дискурс збройного конфлікту, вирізняється низкою механізмів, що мають чітке лінгвопрагматичне навантаження. Однією з ключових лінгвістичних ознак, що забезпечує високу прагматичну ефективність ненормативної лексики, є рухома синонімія. Це явище є механізмом безперервного словотвору, який, формуючи численні синонімічні ряди навколо центральних концептів (наприклад, поняття ворога або військових дій), багаторазово підсилює експресивну функцію мови та її емоційну інтенсивність. Характерним для субстандартної лексики періоду російсько-української війни є також активне використання вторинної номінації, коли загальноживані або нормативні лексеми набувають нового, часто пейоративного чи іронічного, значення у медійному просторі. Цей процес безпосередньо реалізує оцінну прагматичну функцію, слугуючи ефективним засобом вербалізації категоричного ставлення суб'єкта комунікації до висвітлюваної події чи військового об'єкта.

Лінгвопрагматичний аналіз повністю підтверджує позицію дослідників щодо того, що «мова є потужним засобом вираження та обґрунтування ціннісних орієнтирів, вчинків та причин необхід-

ності боротьби навіть у період збройної агресії» [12, с. 161].

У військовому дискурсі це твердження набуває особливої функціональної ваги, оскільки мова активно гуртує, піднімає бойовий дух та забезпечує глибинну взаємодію з мовцями, відображаючи їхню колективну ідентичність та ціннісні орієнтири опору. З точки зору системності, ненормативна лексика та новотвори, що виникають у процесі військової комунікації, вирізняються здатністю до класифікації своїх одиниць. З метою подальшого лінгвопрагматичного аналізу ми поділимо їх на ключові тематичні групи, що відображають основні сфери військової реальності: «Назви осіб» (комбатантів, ворогів, союзників), «Назви на позначення країни-загарбника», «Назви конкретних предметів» (озброєння, спорядження) та «Реалії ведення бойових дій» (процеси, стани).

Інтеграція ненормативної лексики у публічний медійний військовий наратив є свідомою прагматичною стратегією, спрямованою на досягнення максимальної автентичності та емоційного залучення аудиторії. Введення цитат прямої мови комбатантів, що містять субстандартний лексикон, виконує функцію «голосу з окопів», руйнуючи бар'єри офіціозу та підвищуючи довіру до повідомлення. Проте ця інтеграція має амбівалентний вплив, з одного боку, вона підсилює експресію та створює ефект присутності, з іншого – генерує етичні дилеми для журналістики та сприяє стилістичній деформації загальноприйнятої публічної мовної норми.

Існує пряма та статистично значуща кореляція між частотністю використання субстандартної лексики і рівнем його емоційної, оцінної та ідентифікаційної навантаженості у військовому дискурсі. Численні субстандартні новотвори та рухома синонімія (наприклад, орки, русня, байрактарити, віддвохсотити) є прямим індикатором високого рівня емоційного напруження та необхідності інтенсивної вербальної дегуманізації ворога. Ці одиниці набувають високої прагматичної ефективності за рахунок поєднання пейоративної оцінки та функції консолідації, що підтверджує їхню роль не просто як лексики, а як інструменту психологічної війни та групової ідентифікації.

Ненормативна лексика має значний потенціал психологічного впливу, виступаючи як засіб групової солідаризації та формування стійкої опозиції до агресора через маркування ворога. Вона створює потужний ефект «ми – вони», що є критично важливим для мобілізації. Водночас, надмірне, некритичне та невиправдане її використання

у публічній сфері несе серйозні комунікативні ризики, що демонструють зниження загальної культури мовлення, потенційну десенсибілізацію аудиторії до агресивного контенту та ускладнення повернення до мирної, нормативної комунікації після завершення конфлікту.

Висновки. Лінгвопрагматичний аспект субстандартної лексики у військовому дискурсі реалізується передусім через її функцію як ключового мовного знаряддя інтерпретації дійсності та психологічного захисту. Це явище виникло внаслідок нагальної потреби дати семантичне визначення лексичному масиву, що часто вживається у комунікативних ситуаціях конфлікту, але перебуває поза тлумачними словниками. Головною прагматичною функцією є полегшення психологічного сприйняття травмуючих реалій щоденних руйнувань та втрат, що дозволяє вербалізувати спектр суспільних та особистісних оцінок і, таким чином, виконує роль емоційної розрядки та суспільної оцінки.

Системність військових новотворів, які функціонують у інформаційному просторі характеризується вираженою ознакою рухомої синонімії, яка виникає навколо центрів синонімічної атракції, створюючи численні експресивні ряди. Це явище, поряд із широким застосуванням вторинної номінації (мотивація прізвищами політиків, назвами зброї, географічними об'єктами та навіть героями попкультури, як-от орки, мордор), підтверджує, що лексика функціонує у медіапросторі, як інструмент емоційної інтенсифікації та дегуманізації ворога, що є критичним для мобілізації та формування ціннісної ієрархії опору.

Субстандартний військовий лексикон становить собою окремий концептуальний світ зі своєю понятійною сферою та ціннісною ієрархією, де мовна особистість сьогоденних реалій не почуввається дискомфортно. Неологізми, створені війною, у більшості українців активно функціонують, а відповідно, вони органічно інтегровані у світ медіа. Цей факт підтверджує високу ідентифікаційну та солідаризаційну функцію лексики та її ключову роль у консолідації суспільної свідомості.

Проведений аналіз зібраного у медіапросторі лексичного матеріалу (військові неологізми) дозволив описати лексичні особливості, виділити основні тематичні групи («Назви осіб», «Назви на позначення країни-загарбника», «Реалії ведення бойових дій») та дослідити явища синонімії і фразеології субстандартної лексики. Переосмислення

впливу військових неологізмів на громадську думку засвідчило їхню прагматичну ефективність, вони дуже швидко інтегруються у заголовки не лише українських, а й світових медій, що підтверджує їхню значущість у формуванні глобального медійного дискурсу збройного конфлікту та актуалізує необхідність подальшого ґрунтовного лінгвопрагматичного вивчення.

Список літератури:

1. Бойко Олеся. Абетка повномасштабної війни: які слова ввійшли в ужиток і чому. URL: <https://chytomo.com/abetka-povnomasshtabnoi-vijny-iaki-slova-vviihshly-v-uzhytok-i-chomu/> (дата звернення 15.10.2025)
2. Гладченко А., Комарова О. Неологізація лексики у період російсько-української війни. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Том 34 (73). № 1 (Частина 1.). С. 7–13
3. Гриценко С. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*, 2022. Вип. 2(32). С. 9–13.
4. Данилейко О. В. Мова війни: визначення та перспективи досліджень в контексті гібридної війни. *Закарпатські філологічні студії* / редкол.: І. М. Зимомря (голов. ред.), М. М. Палінчак, Ю. М. Бідзіля та ін. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Т. 1, вип. 32. С. 101–107.
5. Дем'янчук Ю. І. Генеза становлення мови війни в історико-політичному та історико-художньому контексті (український досвід). *Закарпатські філологічні студії* / редкол.: І. М. Зимомря (голов. ред.), М. М. Палінчак, Ю. М. Бідзіля та ін. – Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2025. Т. 2, вип. 39. С. 171–192.
6. Жулінська М., Круглій О. Неологізми як мовне відображення війни. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*, 2022. Вип. (3 (14)), С. 103–110.
7. Корольова Т., Соріч Р., Александрова О. Військовий дискурс та особливості його перекладу. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2021. № 33. С. 369–386.
8. Левченко Т. М. Субстандартна лексика в мові засобів масової комунікації: стилістика і прагматика [Текст] : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / Т. М. Левченко ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2021. 40 с.
9. Поліщук В. Л., Кратюк Ю. К., Захарчук О. М. Мова війни. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 67–70.
10. Стишов О. А. Семантичні неологізми в дискурсі українськомовних мас-медіа початку ХХІ століття. *Філологічні студії*. 2015. Вип. 13. С. 364–374.
11. Українець О. Свинособаки, рашисти, кацапи: звідки взяли зневажливі прізвиська для ворога. URL: <https://www.platfor.ma/topic> (дата звернення 15.10.2025)
12. Хар М. Воєнний дискурс: процеси неологізації. *Закарпатські філологічні студії* / редкол.: І. М. Зимомря (гол. ред.), М. М. Палінчак, Ю. М. Бідзіля та ін. Ужгород, 2022. Т.1, Вип. 24. С. 160–166.

Mitchuk O. A. FUNCTIONAL ROLE OF THE LINGUOPRAGMATIC ASPECT OF NON-NORMAL LEXICON IN MILITARY DISCOURSE

In the modern linguistic space, where military conflict has acquired the status of a dominant factor in social communication, the study of the functional load of language units is gaining particular relevance. Non-normative vocabulary, traditionally limited to academic frameworks and tabooed in formal spheres, in conditions of armed confrontation goes beyond the boundaries of purely stylistic phenomena, turning into a powerful tool of pragmatic interaction.

The purpose of the study is a comprehensive analysis of the functional role of the linguopragmatic aspect of non-normative vocabulary in military discourse. To achieve the goal, the following tasks were formulated: to analyze the structural and stylistic integration of non-normative vocabulary into the media military narrative; to establish a correlation between the frequency of use of substandard vocabulary and the level of its emotional, evaluative and identification load; to reveal the potential of this vocabulary as a means of psychological influence and group consolidation, as well as to assess the risks of its excessive use for the culture of speech.

The work uses methods of linguopragmatic, functional-semantic analysis and discourse analysis. It was found that in military discourse, non-normative vocabulary acquires a number of key functions. At the same time, it was found that excessive and uncritical use of this vocabulary carries the risks of stylistic deformation and contributes to the decline of the general culture of public communication, which is a challenge for the standards of journalistic ethics.

We have determined that the functional role of the linguopragmatic aspect of non-normative vocabulary in military discourse is ambivalent and multi-vector: from a tool of psychological self-defense and group cohesion to a means of manipulative or overly expressive influence in the media space. The results of the study expand the understanding of the dynamics of language processes in extreme conditions and have scientific value for linguistics, sociolinguistics, mass communication theory and military psychology. They can be used to develop media literacy strategies and improve professional standards of journalistic activity in conditions of armed conflict.

Key words: *military discourse, armed conflict, information society, linguopragmatics, non-normative vocabulary, substandard vocabulary.*

Дата надходження статті: 18.11.2025

Дата прийняття статті: 10.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025